

seria de autor

ALEXANDRU
LASCAROV-MOLDOVANU

Biserica năruită

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2014

Mulțumiri pentru sprijinul acordat în publicarea operei scriitorului Alexandru Lascarov-Moldovanu:

Doamnei Alexandrina Athanasiu și Domnului Profesor Liviu Franga.

Părintelui Arhimandrit Policarp Chițulescu, Director al Bibliotecii Sfântului Sinod și întregului colectiv al Bibliotecii Sfântului Sinod, pentru sprijinul acordat în consultarea bogatei Arhive „Al. Lascarov-Moldovanu”.

Muzeului Național al Literaturii Române, respectiv, Domnului Director Lucian Chișu, precum și distinsei Doamne conservator Eugenia Oprescu, pentru înlesnirea consultării Arhivei „Al. Lascarov-Moldovanu”.

Tuturor acelora care au păstrat, cu evlavie, manuscrisele scriitorului și le-au dăruit B.S.S., M.N.L.R., B.A.R., B.C.U. Iași sau Bibliotecii Metropolitane București.

Prinos de recunoștință maicii starețe Daniela, de la mănăstirea Vladimirești, tuturor măicuțelor care-și amintesc de Tătu, de fiul întru Hristos, Alexandru, pe care ele îl consideră un „înger”.

Recunoștința noastră, tuturor acelora care se vor alătura demersului pentru a completa cu manuscrise, scrisori, fotografii sau alte informații, biografia omului evlavios, a scriitorului creștin Alexandru Lascarov-Moldovanu.

Cuprins

<i>Prefață</i>	7
I. Se aprind din nou candelile amintirii.....	15
II. Cum se cunosc doi tineri, într-o toamnă	23
III. La Costea Chebac, zapciul	37
IV. La conacul Stamatineștilor.....	50
V. Drum bătut pe valea Iezerului.....	66
VI. A fost atunci o petrecere mare.....	77
VII. Se deșteaptă pământul	121
VIII. Nopti de mai.....	127
IX. Nunta	133
X. Amintirile clilesc, grăbite	148
XI. Candelile amintirii se sting	154

Prefață

La 75 de ani de la publicarea, de către scriitor, a ediției definitive a romanului *Biserica năruită*, revine Editurii „Doxologia” din Iași misiunea reeditării volumului, în Colecția „*Romanul creștin*”, ca o chintesență a nobilelor sentimente immortalizate în plan ficțional, față de frumusețea plaiului românesc, trudnicia pământului, tihna vieții țaranului român, cultul față de muncă și față de biserica noastră creștin-ortodoxă.

La momentul apariției, în 1932, și acest roman va fi răsplătit cu elogii, recunoscându-i-se prozatorului nu numai harul povestirii și al plasării acțiunii în realitatea concretă de sfârșit de secol al XIX-lea și început de secol al XX-lea, cât mai ales promovarea valorilor noastre creștine. Deși romanul a cunoscut mai multe reeditări, până la forma sa definitivă – cea din 1939, scriitorul va păstra (pe ultima sa filă) aceeași dată a plăsmuirii inițiale: „6 ianuarie-23 martie 1932”.

Prozatorul respectă scheletul compozițional care l-a consacrat, implantând „*această romantică poveste de dragoste*” între un prolog – „*Se aprind din nou candelile amintirii*”, și un epilog – „*Candelile amintirii se sting*”, iar povestea propriu-zisă fiind dispusă în mai multe capitole. Titlurile fiecărui capitol esențializează evoluția unei familii de români creștini-ortodocși, care înțeleg cât de importante

sunt într-o căsnicie sinceritatea, prietenia, statornicia sentimentelor, munca cinstită, dăruirea pentru aproapele, compasiunea și înfruntarea greutăților vieții.

Prologul și epilogul conservă un prezent al toamnei vieții, al umbrelor care s-au așternut peste un timp înobilat de iubire și dăruire – pentru familie, pentru semeni, pentru țară. Sugestivă este ideea că suferința, moartea, boala, bătrânețea și singurătatea se resimt, deopotrivă, și în vatra satului, dar și în „orașul deșertat de omenire...” Și cum războiul a frânt multe inimi de creștini, o „încăpățânată ceață de întunerice” va crește peste ziduri, peste sufletele aflate în suferință, peste ctitoria familiei Stamatini, „năruind” nu doar un sfânt lăcaș.

Prologul se dorește o introspecție („candelele amintirilor”), înflorind într-o romantică poveste de dragoste, pentru ca epilogul să adâncească-n regrete, după un timp de poveste, năruirea tuturor idealurilor clădite cu atâta migală. Tonul narativ este înmuiat în mireme de sorginte romantică, cu pasaje descriptive, pitorești, cu secvențe de-a dreptul de esență cinematografică.

Prezentul (prezența, stafidită, a unei bătrâne, în grădina din jurul bisericii năruite) și trecutul (romantica poveste de dragoste a doi tineri frumoși) se topesc în vârtejul anotimpurilor care se succed, cu o ritmicitate lentă, dar hotărâtă, învăluind speranțele, care sunt hărăzite să se împlinescă, dar să se și disipeze, în același ritm, fără puțință de tăgadă.

Admirabilă este subtilitatea scriitorului de a șerpui frazeologic, astfel încât transferul spre acel încântător trecut (povestea propriu-zisă) să fie captivant, să-mbie spre lectură, cu o vădită curiozitate crescândă: „Năpădeau amintirile, în galopade istețe, din străfundurile luminate ale

sufletului – și mai veneau încă o dată spre viața de o clipă, să mai fie trăite, să mai fie alintate, înainte de a fi din nou cotropite de același val mâlos al uitării...”

Cu firească naturalețe, fără împodobiri verbale inutile, scriitorul proiectează (nu neapărat sămănătorist, ci în primul rând, conservând valorile autentice, creștine), povestea de dragoste între doi tineri, scoborâtori din străvechi familii de boieri creștini, care prin noblețea caracterului lor, vor da strălucire plaiului moldovenesc (cu „rost de muncă sănătoasă...”), definit metaforic, *Rateșul-cu-plopi*.

Tânărul Sandu Chebac, școlit la Paris, va reveni la vatra străbună, pentru a continua, cu același sânge, îndeletnicirea de veacuri a părinților săi („s-a prins la loc de pământul de care se desprinsese...”), o va cunoaște, și se va îndrăgosti de Mărioara Stamatina, o tânără absolventă a unui pension din Iași, cu „privirea blândă” și „suflet blajin”, crescută și ea în simplitate la conacul părintesc, în respect față de obiceiurile creștine. Ochiul auctorial surprinde, cu finețe, toți pașii (tradiționali și creștini, totodată) care concură spre pasul decisiv, căsătoria.

Și astfel, sub pana sa măiestrit scriitoricească, Alexandru Lascarov-Moldovanu va reînvia acel timp de poveste, când țaranul „vorbea puțin și potolit”, asculta cu religiozitate de „sfatul bătrânesc”, iar viața își urma cursul ei firesc, cu o „neisprăvită încântare”. Căsătoria urmează unui ritual, prea binecuvântat, în curățenie sufletească, iar „fiorul de iubire din sufletul încântat” al tinerilor Sandu și Mărioara va fi „așezat”, sfielnic și pur, în „cămara cea mai ferită a sufletului...”

Cununia este o sfântă taină. Cununia înseamnă „îngemurarea în fața ușilor împărătești, ținându-se de mână”,

pentru a primi pe „creștetele lor atingerea înfiorată a patrafirului străbun”. Sub această protecție, vara vieții îi încununează cu bucurii, iar toamna cu ploi încercănate, cu „hăul pământului...”

La timpul de poveste immortalizat de Lascarov-Moldovanu, Sfântul legământ, Căsătoria, însemna decizie care implica multă chibzuință și sentimente care se doreau trainice și „dragoste fără hotar”. Numai astfel, cei doi tineri vor porni împreună pe „marele drum al vieții, plin de lumină și senin”, un drum de aur, întinat doar de viscolirile vremurilor, care nu vor întârzia să-i copleșească. Deopotrivă, lumina soarelui, dar și vifornița atâtor vremi, supun, nemilos, noua familie la multe și neprevăzute încercări ale vieții.

Și merită a reține că orice înfruntare războinică își cere jertfele sale. Niciun țipăt de durere (la vestea morții ființelor dragi), de pe orice front ar fi, nu poate estompa clipa marii dureri, care va înlăcrima ființa până-n clipa cea de pe urmă...

În mod cert, imaginea bisericii năruite din prolog s-a dorit armonizată cu năruirea unei vieți tihnite, a unei tinere familii, a fericirii înseși, când războiul își cere nemiloasă ofrandă.

Mesajul scriitorului este tranșant, prin simbolistica sa generală, *Toamna*. Așadar, *Toamna* este anotimpul care slăvește sfințenia muncii creștinului, rodnicia pământului străbun; *Toamna* zâmbește îngăduitor în fața emoțiilor care înfloresc în sufletul inocent al celor doi tineri (Sandu și Mărioara), în demersul lor de a întemeia o frumoasă familie; *Toamna* este momentul când se decide și stingerea, durerea, suferința, moartea.

„Liniștea toamnei este frântă, în răstimpuri”, întotdeauna, ritmic, perpetuu.

Fraza care încheie romanul (epilogul): „Așa se cade să fie în bisericile ruinate” transmite acea „palidă licărire” de speranță, de înțelegere și de acceptare a suferinței și a ruinei din sufletele noastre. Doar prin credință și numai în Casa Domnului vom putea găsi alinarea oricăror forme de ruină, care ne împresoară la un moment dat.

Livia Ciupercă

I

Se aprind din nou candelarele amintirii...

Toamna adusesese cu ea ploii nesfârșite. Războiul începuse. Orașul era deșertat de omenire. Veștile dintru început, venite din depărtarea însângerată, nu erau bune. Se simțea din vorbă, din mișcări, din priviri că toată lumea cugetă, cu tremur de suflet, la înfrângere. Abia trecuseră două luni și peste lumina începutului se lăsase o încăpățânată ceață de întuneric. Peste biserica ruinată a Stamatineștilor ploaia de toamnă bătea în pânze sure.

De mult biserica nu mai era deschisă; încetul cu încetul, se încuibase ruina în ea; bălăriile năpădiseră în curte, acoperișul de șindrilă se spărsese și ușile ruginiseră. O iarbă firavă crescuse sus pe acoperișul năruit. An cu an, ierburile se întinseseră ca niște mici grădini aeriene, până când, vântul aducând sămânța de undeva, se iviră copăcei de oțetar, ca niște penaje funerare. Pe urmă căzu o cărămidă, apoi alta – așa că, în tăcere și sigur, se făcură spărturi în trupul părăsit al bisericii. Câtva timp se mai cunoscuseră prin jurul ei câteva morminte cu vechi grilaje de fier, dar, cu vremea, și aceste așezări se topiseră vederii. O singură cruce de piatră mai stăruia, strâmbă și ștearsă de vânturi, de ploii și de spinările vitelor care se frecau de ea la vremea întoarcerii acasă. Din pisania bisericii rămăseseră câteva crâmpoie, din care se putea lămuri că ea fusese ridicată pe la sfârșitul veacului al optprezecelea de

către un Stamatîn, boier din țara de jos, pare-se mare postelnic, iar pe cruce se puteau citi cuvintele de rămas bun pe care alt Stamatîn, Săndulache, și el boier, mare spătar, le lăsa moștenire celor care, trecând pe lângă mormântul său, se vor fi îndeletnicit cu citirea lor. Tot de pe cruce se putea culege data morții lui (28 ianuarie 1837), cât și categorica lui afirmație, că „s-a dus acolo unde a fost chemat...”.

Lucrarea vremii, cea cu neputință de oprit de oameni, măcinase biserica veche, iar acum ploaia pătrundea în cuprinsul ei, umezind pereții, altarul, picturile scorjite de pe ziduri, putrezind catapeteasma și stranele, ștergând chipurile de sfinți și predând totul nimicirii. Dacă ai fi privit prin ușa mâncată de rugină, ai fi putut vedea acolo o foarte ciudată și rară vegetație virgină. Ferigi ca niște săbii cu două tășuri, mici arbuști plini de-o fantezie zveltă, forme rare de scaieți eleganți, fără culoare, din loc în loc egrete de-o desăvârșită perfecție, zvâcnind deasupra, triste și inutile, liane ale întunericului, mângâind imaginare trupuri... Și peste tot o penumbră eternă și-o tăcere ca un ison de vis, al vremii... O vegetație a umbrelor și-a tăcerilor...

Cu câțiva ani mai înainte, un urmaș al vechilor citori încercase să restaureze biserica, începând cu ridicarea în ograda ei a unei locuințe modeste. Clădise câteva odăi mărunte, după moda veche, dar când fu să înceapă lucrarea de prefacere a bisericii se întâmplă că și el trebui să se ducă „unde fusese chemat”, adică în grădinile cele fără prihană ale tărâmului de dincolo, așa că biserica rămase mai departe în valul de nimicire al nepăsărilor. Începuseră și chilioarele din ogradă să se năruie, când, într-o bună zi, trecătorii putură să vadă o ușoară mișună

de viață în preajma odăilor scunde. În spate luă loc un dascăl bătrân, scos oarecum la un fel de pensie de urmași, pretinzând că tata-moșul său fusese pe vremuri dascăl cu adevărat la ctitoria stamatinească. Era un bătrân adus foarte din spate, mergând totdeauna încet și nesigur, de parcă s-ar fi cumpănit pe-o frânghie imaginată, întinsă deasupra unei mari prăpăstii, și vorbind adesea singur, ca și cum ar fi avut alături vreo stafie furișată din fantastica grădină dinlăuntrul bisericii.

Se jeluia mai ales împotriva unei ființe, căreia el îi spunea cu năduf bătrânesc „coana Marghioala”. Îl puteai auzi:

- Dea!... Cuconeasa!... Nu mai poate!... Parcă i-a văzut cineva documentele?... Hm!... Coana Marghioala!...

Vorbele acestea erau spuse pentru bătrâna care locuia în cealaltă chilioară, de la față.

Bătrâna aceasta era cu adevărat o Stamatinească. Cei de pe urmă viețuitori ai neamului acesta o culeseră de pe unde își ducea viața și o aduseseră aici, în odăița din ograda bisericii ruinate.

Era o bătrână, mai înainte de toate, foarte grasă; îmbrăcată în haina veche care-i acoperea cu totul trupul, ea părea și mai umflată. Capul ei îmbrobodit cu tulpă negru abia de lăsa să i se vadă niște ochi umezi, cu pleoapele de jos răsfrânte, ca obosite de veghere sau de plâns, și jos, sub nara stânga, un enorm neg cu păr. Buzele mari, fără culoare, tresăreau la răstimpuri, ca și cum ar fi fost atinse de o rămășiță de fior, venită din niște străfunduri părăsite. Când mergea, ținea privirea în pământ, părând a căuta ceva veșnic negăsit, și, ca și bătrânul dascăl, mormăia și ea vorbe de ciudă, spuse bălărilor din ogradă:

Dacă ai fi ieșit înaintea acestei servitoare și ai fi întrebat-o ce hram ține pe lumea aceasta bătrâna din ograda bisericii părăsite, ai fi putut afla că ea se trage din ramură curată stamatinească – prin căsătorie Chebac – și că alta fusese, pe vremuri, viața ei. Dar servitoarea nu ți-ar fi putut spune nimic altceva, decât doară niște povești pe care nici copiii nu le-ar fi crezut.

Îndeobște, bătrâna tăcea toată ziua, singură în chilia ei. Stătea culcată pe învelitoarea gălbuie. Ofta și gema la răstimpuri, ca și cum ar fi apăsât-o greutatea unor aduceri-aminte. Când nu ședea culcată, se așeza cu grijă în fotoliul șchiop, privind necurmat într-un loc, de parcă ar fi avut a dezlega o nedumerire a vieții.

Venise toamna, cu ploile ei nesfârșite. Se auzea un huruit neisprăvit, învăluit de vânturi neodihnite. Văzduhurile orchestrau melodii nebunești, de-o întindere infinită.

În vară izbucnise războiul. Bătrâna tresărise în monotonia vieții ei și întrebări ciudate se ridicaseră în mintea ei chinuită de necazuri: „Ce război este acesta? De care război este vorba? Cine se războiesc?”.

Ieșise prin ograda bisericii, privise spre ruina cu penaje de oțetari, încercase spre chilia dascălului, mai stătuse câteva clipe în cerdacul strâmt și intrase apoi în tăcerea singurătății ei, cu ochii deschiși mai tare și cu buzele mai tremurătoare. Părea că un dușman nevăzut se furișase în viața ei, tulburându-i iezerul de nepăsare și de monotonie. Și câteva zile fusese neliniștită. În miezul plin al nopții se trezise la huruitul prelungit al ambulanțelor și la înjurăturile vizitiilor și iar stătuse în cumpănă: „Se întorc vremurile, Doamne?!”. Se sucea în așternutul jilav, închidea cu putere ochii și-și strângea la sine halatul petecit, cuprinsă de-un frig de moarte. Dimineața privea

prin geamul prăfuit, în strada forfotitoare: treceau căruțe și harabale enorme, zguduind casa. Zgomotele acelea afunde nu se opreau în urechile ei, ci se coborau în hrubele aducerilor-aminte, cercetând și cotrobăind pe acolo, să vadă dacă nu se mai află vreo amintire, ca s-o scoată sus, în apa lacrimilor. Bătrâna se înfiora ca de-o catastrofa neașteptată, ferindu-și fața ca și cum spre ea s-ar fi abătut din senin o fâșie puternică de lumină. Suspina. Buzele ei șopteau aiurite: „Doamne!...” și, cu mâini nevăzute, de duh, căuta să închidă la loc canaturile sufletului, deschise brusc de zgomotele străzii. Simțea în adâncul ființei ei o răscolire. Un aer rece și curățitor pătrundea prin firidele pline de păianjenii uitării, îi rupea, prăfuindu-i și dezgolind diamantele negre ale aducerii-aminte. Rămânea uimită. I se părea că nu-i vorba de ea, ci de-o ființă de mult defunctă, care-i lăsase în păstrare aceste inutile giuvaere. Un surâs trist îi încrețea fața, iar mâna, inconștient, încerca să dea în lături din față aburul subțire al unei vedenii, care totuși stăruia înaintea, ca o arătare fatidică și răutăcioasă.

Trecuseră zile. Bătrâna își mai potolise tulburarea, dar noaptea tot mai veneau vedeniile întrebătoare: „Ce război este acesta? Când se petrece el? Și unde?”, o răceală de moarte ținându-le tovărășie.

Ploaia nu mai contenise o săptămână. Era cenușiu și ud peste tot. Drumul se prefăcuse într-un râu de smântână cafenie. Prin aer se furișau zvonuri de dezastru. Fără să-ți spună cineva, puteai afla întreaga tristă povestire... Undeva, în văzduhuri, suna neconținut un clopot al nenorocirii...

Bătrâna stătea în fotoliul șchiop, lângă sobă, privind pâlparea roșiatică a focului. Venea înserarea mahnicioasă și copleșitoare. Ochiul de geam dinspre stradă clipea greu, cuprins de întuneric.

Deodată, toată strada fu mângâiată de sfâșietoarea tristețe a unei mazurci de pe vremuri. Se auzea limpede, fără putință de înșelare. O fanfară cânta o mazurcă într-un tempo rărit și plângător.

Bătrâna se suci, brusc, în fotoliu. Mazurca se auzea neîntrerupt. Nu putea fi vis. Cuprinsă de înfiorare, femeia se pipăi pe piept, pe brațe, pe obraz, respirând mai repede și clipind des din pleoapele grele. Era aievia: stătea în fotoliul din fața sobei, privea jarul și auzea o mazurcă tristă. Se sculă în picioare și, cu hotărâre, merse la geam, privi, se dădu înapoi, ca lovită de-o palmă nevăzută, oftă, se sprijini de cerceveaua aspră a ferestrei și privi din nou... Treceau rușii... Nenumărate cete de cazaci călări treceau în legănatul ușor al cântării, frământând noroiul gros și mergând spre o zare înnoptată.

Mazurca se auzi din ce în ce mai încet, mai catifelată, mai diafană, până ce pieri, lăsând în ureche un ecou nesigur, ca o ușoară batere de vânt...

Încet, bătrâna se trase spre fotoliu, pășind în mers nesigur și tremurat. Căzu greoaie în el și, privind mereu jarul roșiatic, izbucni în plâns, în hohote înăbușite.

Bolovani grei i se rostogoleau și pe față și în suflet; își acoperi fața cu mâinile și hohoti aspru din nou.

Stătea singură în fața sobei și plângea, pe când, afară, nenumăratele șiruri de cazaci mergeau într-o cadență de nebunie, spre un loc de cruntă izbire.

Potolindu-și plânsul, bătrâna rămase uimită în fața propriului ei suflet. Apa lacrimilor și bătaia de vânt a suspinelor curățiseră de tot gunoiul netrebnic depus de vreme și lăsase, dedesubt, nestematele cele de odinioară, curate, limpezi, cristaline...